

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Волчанський Олег Володимирович – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фізики та методики її викладання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Коло наукових інтересів: фототермічні та фотоакустичні явища в напівпровідниках, методика фізики.

**КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ
НАВЧАННЯ ФІЗИКИ У КОЛЕДЖАХ ЕКОНОМІЧНОГО
ПРОФІЛЮ**

В'ячеслав БІЛЕЦЬКИЙ

У статті розглянуто проблема культурологічного підходу до формування змісту навчання фізики в коледжах економічного профілю та умови реалізації виховних функцій.

In the article the author disclosed the problem of culturological approach to studies physics economic

Людство вступило в III-є тисячоліття своєї історії. Стрімко набирає обертів XXI століття. Відбуваються складні, неоднозначні зміни як у економічному середовищі проживання людини, так і в суспільстві загалом. Нова реальність, безумовно, знаходить своє «віддзеркалення» в освіті, яка виступає як основний чинник забезпечення культурного зрушення, оновлення, як соціально-економічного устрою так і всіх аспектів життєдіяльності суспільства.

Аналіз філософсько-культурологічної, психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати постійне зростання уваги до культурологічних проблем освіти і виховання як результату системного і полісистемного розгляду зв'язків освіти і культури. Така взаємодія визнається у науковому світі як норма, яка виводиться із самого визначення культури (І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, В. Луговий, Н. Щубелка та ін.). Це зумовлює чітку тенденцію до пошуку нових шляхів та підходів до організації професійної підготовки студентів у ВНЗ, адекватних сучасній культурі й науці. Культурологічний підхід, який розширює дослідницькі і прикладні межі, забезпечує панорамний багатомірний погляд освітнього процесу і обґрунтовується в роботах А. Арнольдова, Є. Бондаревської, О. Рудницької, Г.Тарасенка, Н. Щуркової, М. Вебера, П. Сорокіна, Т. Адорно, Г. Маркузе, В. Біблера, А. Лосева У. Берча, І. Вутрі, У. Гільфорда, А. Гропле та інших.

Культурологічний підхід являє собою вчення про цінності. Людина розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей і одночасно стає творцем нових елементів культури, тобто відбувається становлення індивіда як творчої особистості. Тому культурологічний підхід ґрунтується на положеннях А. Дістерверга про культуровідповідність виховання; І. Гербарта про культурну індивідуальність особистості, тобто культура розглядається як природне середовище виховання і розвитку особистості; культура виступає як мета і засіб, а також як результат навчально-виховного процесу; культуротворча функція навчання і виховання знаходить вияв у створенні культурних цінностей. Головною з яких є особистість.

В.М.Розін [8, с. 46] в своїх роботах відзначає, що освічена людина – це не тільки фахівець і не тільки особа, а саме людина культурна і підготовлена до життя, до змін способу життя, до зміни своїх уявлень, світоглядів; освічена людина є культурною і в тому сенсі, що приймає і розуміє інші культурні позиції

Культурологічний підхід представляє для нас особливий інтерес, оскільки допомагає виявити соціокультурні проблеми, вирішити їх на базі ідей і принципів, відповідних сучасній культурі, і ставити нові питання, що дозволяють переосмислювати сучасну педагогіку: 1) які зміни необхідні для поглиблення зв'язків з культурою?; 2) що саме треба міняти в теорії утворення, щоб вона відповідала новим культурним ідеям?; 3) як наповнити зміст і форми освіти культурними компонентами.

Зараз гостро стоїть питання про формування культури фахівця економічного профілю, в якому гармонійно поєднувався б високий професіоналізм, інтелігентність, а також творчий початок. У законі України «Про освіту» в основних вимогах до змісту освіти підкреслюється,

що вона повинне забезпечити «інтеграцію особистості в системі світових і національних культур» [4, с.21]. Провідна роль в підготовці фахівця такого рівня належить професійним освітнім установам, основна мета яких - виховання соціально-активної особистості, такої, що комфортно відчуває себе в умовах професійної діяльності і соціальної взаємодії, здатної до соціокультурної адаптації. А особливе місце в реалізації ідеї соціокультурної адаптації належить природознавчим наукам, за допомогою яких і здійснюється безпосередній і опосередкований «діалог культур».

У ВНЗ I-II рівнів акредитації, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти, де фізика є непрофільюючим предметом, навчальна програма (рівень стандарт) розрахована на 140 годин, що значно утруднює процес реалізації виховних функцій. Викладачі не забезпечують повною мірою дію культурних механізмів, форм і змісту освітніх процесів, хоча спорідненість культури і освіти самими викладачами номінально признається. З іншого боку намагання викладачами прищепити студентам певний об'єм культурної інформації методами нав'язування і примушення, опираючись на культурні цінності минулого, але не підкріплюючи цінностями сучасної культури і життя є також малоєфективним.

Г.М. Голін відзначає, що науковий світогляд є інтегральним баченням й осмисленням світу, він є вищим синтезом знань, умінь, досвіду, переконань, ідеалів і емоційних оцінок. Кожний із цих елементів - необхідна складова частина світогляду, відсутність одного з них змінює всю структуру світогляду як цілісного феномена [3, с.56]. І.М. Лучків та І.І. Бродин [7] відзначають, що на кожному етапі розвитку фізики необхідною була систематизація знань, об'єднана загальними ідеями й принципами, що і проводиться в рамках фізичної картини світу. Фізична картина світу - це цілісна система фундаментальних фізичних понять, законів і ідей, які відображають всю сукупність фізичних знань на даному етапі розвитку суспільства, культури і науки. Фізична картина світу є частиною природничої картини світу й входить у загальну наукову картину світу, яка є компонентом загальнолюдської культури. Тому передавати знання, навчати фізики через одночасне формування й наукового, й гуманістичного світогляду студентів в ізоляції від загальносвітової культури не можна. Як показують історичні факти, культура і її складові (філософія, наука та ін.) зародилися й розвиваються одночасно разом з людством. Культура багатогранна, і тільки в системі цінностей можна досить змістовно зрозуміти її прояви. А прояви її нескінченні [6, с.145].

Викладачі не вчать культури. Вони можуть тільки бути посередниками між культурою і студентами. Посередницька діяльність викладача фізики полягає у використанні в навчально-виховному процесі елементів культурологічних знань, які є актуальними при вивченні певних тем, при складанні задач, при підготовці рефератів, презентацій тощо. Фізична наука та її досягнення, фізичні знання є тією опорою, на якій формується світогляд студентів коледжів. Формування світогляду забезпечується безперервним характером навчання фізики, формуванням в студентів цілісної наукової картини світу через систематизацію та узагальнення знань про природу, про відношення людини та природи, людини та суспільства на основі розкриття головних ідей фізичної науки. Розгляд еволюції фізичної картини світу, еволюції розуміння людиною свого місця у Всесвіті в цілісній системі виховання моральної культури майбутньої особистості є одним із засобів формування наукового і, разом з цим, гуманістичного світогляду [5, с.25]. Гуманістична спрямованість освіти базується на наукових засадах і формується на досвіді вітчизняного та зарубіжного розвитку науки, освіти, виховання, на знаннях, доведених теорією та перевірених практикою. Гуманістична спрямованість освіти має проникнути в процес навчання на всіх рівнях вищої школи.

Розуміння освіти як культурологічного процесу дало можливість нам сформулювати принципи, які склали основу для подальшого розвитку культурологічного підходу до освіти. До числа таких увійшли: принцип зв'язку освіти і культури (С.Гессен); принцип пріоритету виховання над навчанням (И Зеньковський). Ці принципи дали підстави розглядати освіту як частину культури, яка з одного боку розвиває її, а з іншого - живиться нею. Щоб забезпечити підйом людини до загальнолюдських цінностей і ідеалів культури, освіта повинна бути

культуrowідповідною [5, с.93]. Це означає, що основним методом її проектування й розвитку має бути культурологічний підхід, який передбачає спрямування всіх компонентів освіти на культуру і людину як її і творця і суб'єкта, здатного до саморозвитку. Розробка культурологічного підходу до навчання, який активно розвивається О. Бондаревською, стала можливою завдяки урахуванню характеристик сучасного етапу розвитку світової педагогічної думки, що полягають у:

- сприйнятті освіти як культурного процесу, сутність якого виявляється у гуманістичних і творчих способах взаємодії його учасників;
- зміні уявлень про особистість, котра крім соціальних якостей наділена різноманітними суб'єктивними властивостями, що характеризують її автономію, незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції, які змінюють її роль у педагогічному процесі. Вона стає його системотвірним чинником;
- перегляді ставлення до студента як об'єкта педагогічного впливу. За ним укріплюється статус суб'єкта власного життя, що має унікальну індивідуальність;
- створення умов для розвитку та усвідомлення студентом суб'єктного досвіду, індивідуально-особистісних здібностей;
- уведення до педагогіки й методик навчання різних дисциплін новітніх досягнень психології, згідно з якими разом з інтеріоризацією, що розглядалась як основний механізм особистісного розвитку, важливого значення набувають персоналізація, самоідентифікація, самореалізація та інші внутрішні механізми розумового розвитку [5, с.43].

Детальне вивчення робіт вчених (М. Бердяєва, О. Бондаревської, С. Гессена, С. Гончаренка, С. Кульневича, І. Лернера, Г.Тарасенка), дозволило встановити, що в світлі культурологічного підходу компонентами особистісної зорієнтованої освіти виступають:

- ставлення до студента як суб'єкта життя, здатного до культурного саморозвитку;
- ставлення до викладача як посередника між студентом і культурою, здатного ознайомити з світом культурного надбання народу, надати допомогу в індивідуальному самовизначенні у світі культурних цінностей;
- ставлення до освіти як культурного процесу, рушійними силами якого є пошук особистих смислів, діалог і співробітництво його учасників;
- відношення до навчального закладу як цілісного культурно-освітнього простору, де живуть і відтворюються культурні зразки життя людей, відбуваються культурні події, здійснюється творення культури і виховання людини культури [2, с.189].

По відношенню до тих, хто навчається, культурологічне особистісне навчання виконує такі функції: 1) допомагає набути цінностей і зміст життя; 2) підтримує індивідуальність і творчу самобутність; 3) забезпечує розвиток як людини культури й цілісної особистості.

Ці положення характеризують ціннісне ставлення до студента як суб'єкта життя і вимагають відповідного змістовного наповнення та методичного забезпечення наступних компонентів змісту освіти: аксіологічного, когнітивного, діяльнісно-творчого, особистісного. Аксіологічний компонент, на думку С. Кульневича, передбачає ознайомлення студента з світом цінностей і забезпечення допомоги йому у виборі особистісно значущої системи ціннісних орієнтацій, особистісних смислів. Когнітивний компонент містить наукові знання про людину, природу, культуру, історію, ноосферу як основу духовного розвитку суб'єктів навчання. Діяльнісно-творчий компонент покликаний сприяти формуванню і розвитку в студентів різноманітних способів діяльності, творчих здібностей, необхідних для самореалізації особистості у пізнанні, трудовій, науковій, художній та інших видах діяльності. Особистісний компонент забезпечує пізнання себе, розвиток рефлексивної здібності, оволодіння способами саморегуляції, самоудосконалення, морального і життєвого самовизначення, формує життєву позицію. Цей компонент є системотвірним у змісті особистісної зорієнтованої освіти. Він суттєво відрізняється від традиційного змісту освіти, системотвірним компонентом якого є когнітивний компонент.

З наведеного витікає, що основні зусилля викладачів коледжів економічного профілю у оновленні змісту фізичної освіти повинні бути зорієнтовані на підсилення його особистісно смислової спрямованості. Зміст фізичної освіти необхідно наповнити культурними, тобто

людськими смислами. Можливими засобами цього виступають гуманітаризація, екологізація, естетизація змісту фізичного матеріалу, історичний підхід до вивчення предмету тощо.

Одним із стратегічних напрямів фізичної освіти сьогодні визнано формування екологічної культури студентів коледжів економічного профілю. Підготовка викладача фізики до реалізації цього вектора педагогічної діяльності вимагає озброєння його не тільки системою відповідних знань, але й формування системи поглядів і переконань щодо існування людини в природі. Культурологічний підхід до організації екологічного виховання орієнтує вчителя на аксіологічну й технологічну культуру виховного процесу. Зокрема, аксіологічна культура виховання зобов'язує педагога відмовитися від безособистісної, безоцінної позиції щодо природи та проблем її збереження і стати транслятором екологічно виправданих ціннісних підходів до навколишнього світу, які накопичено в національному й загальнолюдському досвіді. А свідоме прийняття вихованцями загальнолюдських цінностей та гуманістичного ставлення до природи й трансформація їх у стратегічні орієнтири власної життєдіяльності в навколишньому світі є найголовнішими результатами їхньої екологізації [1].

Особистісно зорієнтований зміст освіти вимагає для своєї реалізації адекватних педагогічних технологій їх характерними рисами є: співробітництво, діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку студента, надання студентам необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і способів навчання, співтворчості викладача і студента. На підставі цих характеристик і вимог до організації освітнього процесу стає можливим відділення трьох основних груп педагогічних технологій: смисло-пошукових, особистісно-розвивальних, технологій педагогічної підтримки. На підставі зазначеного можна дійти висновку, що загальними принципами організації середовища навчання і життєдіяльності студентів у процесі вивчення фізики за умов культурологічного підходу виступають:

- природовідповідність - урахування закономірностей природного розвитку студентів, укріплення їх психічного і фізичного здоров'я;
- культуровідповідність - навчання, виховання та організація життя студентів у контексті культури (розумової, екологічної, фізичної та ін);
- індивідуально-творчий підхід - задоволення інтересів і потреб кожного студента в різноманітних видах творчої діяльності;
- життєтворчість - включення студентів до діяльності із розв'язування проблем їх колективного життя, навчання технологіям побудови власного життя;

Реалізація культурологічних засад фізичної освіти не тільки забезпечує переорієнтацію навчання фізики на гуманні потреби людини, а й допомагає викладачам коледжів економічного профілю активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів у процесі вивчення і розуміння наукових знань.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Білецький В.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів у ВНЗ I-II рівнів акредитації у контексті екологічного виховання. //Теорія та методика вивчення природничо-математичних дисциплін. Збірник науково-методичних праць Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 12.-Рівне: Волинські обереги, 2009 р. – С. 68-72.
2. Гончаренко С.У. Формування наукового світогляду учнів під час вивчення фізики. – К.: Рад. шк., 1990, - 208 с.
3. Голин Г.М. Вопросы методологии физики в курсе средней школы. - М.: Просвещение. - 2007. - 128 с.
4. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) // Освіта. – 1993. – С. 44 – 46
5. Крылова Н.Б. Культурология образования. – М.: Народное образование, 2000. –с.321
6. Кормич Л.І., Багацький В.В., Культурология: історія і теорія світової культури XX століття: Навч. Посібник. – Харків: Одиссей, 2004. – 304 с.
7. Лучків І.М., Бродіной І.І. Формування наукової картини світу під час вивчення фізики // Фіз. та астр. у школі. - № 1. - 2001. - С. 20-27.
8. Розин В.М. Введение в культурологию. – М.: Междунар. пед. акад., 1994. – 104 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Білецький Вячеслав Вячеславович – викладач математики та фізики Рівенського коледжу економіки та бізнесу.

Коло наукових інтересів: реалізація виховних функцій у навчанні фізики.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЗИКО-ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ПРЕДМЕТНИКА

Ігор БОГДАНОВ

Стаття присвячена розгляду деяких філософських та методологічних аспектів організації навчально-виховного процесу щодо підготовки вчителя фізики. Виділено та описано рівні методології у контексті фізико-технічної підготовки майбутнього фахівця. Акцентовано увагу на специфіці навчального процесу у вищій школі в контексті деяких філософських категорій.

The article is devoted to some philosophical and methodological aspects of organization of educational process as for training of physics teacher. Some levels of methodology in the context of physical and technical training of future specialist have been defined and described. The author puts emphasis on the specific of educational process at higher school in the context of some philosophical categories.

Дефініція «методологія», що походить від сполучення метод (грецькою *methodos* – шлях дослідження, пізнання, теорія, вчення) і ...логія (*logos* – наука) можна трактувати як вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності. Методологія науки – вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання. Метою пропонованої статті є розгляд виділених рівнів методології у контексті фізико-технічної підготовки майбутнього вчителя фізики та технологій.

Найбільш високим рівнем абстрагування від конкретних обставин будь-якого наукового дослідження є **загальнофілософський** рівень. У теперішній час, з відходом у минуле СРСР, у науковому товаристві відновлено дискусію щодо матеріалістичних або ідеалістичних основ світотворення. Зазначимо, що сьогодні стає «немодним» матеріалістичне трактування світу. Науковці, особливо гуманітарного спрямування, поділяють і пропагують ідеалістичні ідеї, наприклад, щодо наявності загальносвітового інформаційного простору, існування елементарних частинок (лептонів), які визначають матеріалістичний характер ідеальних об'єктів тощо. Тобто, дослідник або поділяє матеріалістичні трактування, і при наявності «білої плями» шукає пояснення у суто об'єктивних процесах і явищах, або визнає наявність ірраціонального світу, який ще є непізнаним. Ми поділяємо матеріалістичні погляди і вважаємо, що повернення діалектиці статусу універсального методу наукового пізнання є актуальним завданням методології. Методологія розглядає події у єдності гносеологічного (пізнавального), аксіологічного (ціннісного) і праксеологічного (прагматичного) підходів. Відмова від будь-якого з них свідчить про неповноту методологічної розробки певної проблеми [7, с. 61].

Розглянемо специфіку навчального процесу у вищій школі в контексті деяких філософських категорій [2]. У якості приклада згадаємо закон єдності та боротьби протилежностей. Цей закон можна інтерпретувати як протиріччя між формуванням студента – майбутнього професіонала, що є цілісною особистістю і роздробленістю конструктів підготовки фахівця на окремі складові. Така суперечність перетворюється у протиріччя між можливим рівнем міжпредметних зв'язків, інтеграції різних дисциплін та реальним рівнем теоретичної розробки проблеми і станом упровадження конкретних висновків і рекомендацій науки у реальному житті. Велика група протиріч пов'язана з функціонуванням поняття «викладач вищої школи». Наприклад, між бажанням викладача бути реалізованим у той чи іншій галузі наукового знання (написання наукових і навчально-методичних робіт та отримання відповідних наукових ступенів та звань), що потребує значного напруження розумових сил, часових та організаційних ресурсів і необхідністю виконувати на високому рівні навчальне (і не тільки) навантаження біля 900 академічних годин за навчальний рік. Але, на наш погляд, найбільш суттєве і показове протиріччя у сучасній вищій школі полягає у зростанні майже у геометричній прогресії об'єму інформації, що підлягає засвоєнню і обмеженістю можливостей здійснити такі процедури у відведені строки навчання.